

УДК 7:341.9(477)

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ ЯК ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Гончаров А.В.

Академія адвокатури України

У статті розглянуто питання особливостей дослідження міжнародного договору як джерела міжнародного права. Запропоновано зміст та структуру дослідження міжнародного договору як джерела міжнародного права. Розроблено схему дослідження міжнародного договору, як джерела міжнародного права. Виявлено особливості дослідження міжнародного договору як джерела міжнародного права.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародний договір, делікт, норма, акт.

Постановка проблеми. Наявність міжнародних договорів є основною особливістю джерел міжнародного права. Тому, можна говорити про подвійність основних джерел міжнародного приватного права, яка полягає в тому, що, з одного боку, джерелами права є міжнародні угоди, а з іншого – норми законодавства та судова практика окремо узятих держав. Така властивість джерел права викликає запитання стосовно їх юридичної сили, де у конституціях усіх держав й інших нормативних актах зазви-

чай закріплено юридичну силу конституційних норм та актів, прийнятих на її основі та міжнародних угод. Законодавство не є послідовним, викладаючи правові норми в Україні, бо проголошенням міжнародних договорів частиною національного законодавства одночасно закріплено положення про примат норм міжнародних угод.

Аналіз останніх досліджень. В роботах науковців проблема міжнародного договору постійно знаходиться в полі зору науковців. До цієї проблеми звертались в своїх роботах такі вчені, як

М.М. Богуславський, І.С. Гринько, В.В. Демищенко, О.А. Кириченко, В.І. Кисіль, В.М. Коссак, А.А. Лунц, Н.С. Мапеїн, Н.Г. Скачков, Л.П. Ануфриєва, К.А. Бекашев, Г.К. Дмитриєв, В.М. Гайворонський, В.П. Душман, Р. Франклін, Г.С. Фединяк, М.У. Гордон, Дж. Спангол, С.Я. Фурса, А.Г. Хачатурян та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У детально розглянутих [1; 5; 12; 21] дослідженнях не враховані зміни внесені останнім часом до правових документів України. Таке положення негативно впливає на законодавчу та правозастосувальну практику, дискредитує всю систему міжнародного права України. Багато аспектів проблеми залишаються дискусійними, одним з яких є питання про примат норм міжнародних угод. Правознавці не завжди чітко розмежують правові норми міжнародних договорів. Отже, з урахуванням зазначеного нами проведеного дослідження питань пов'язаних із міжнародним договором обрано тему нашого дослідження «Міжнародний договір як основне джерело міжнародного права». **Актуальність** обраної теми роботи зумовлена тим, що практика регламентації правовідносин у договірній формі важлива для держав, оскільки норми міжнародних угод у більшості правових систем є основним джерелом регулювання питань, які належать до сфери міжнародного приватного права. Міжнародні договори досягають такого становища тому, що містять уніфіковані норми, що створюються для врегулювання міжнародних невластивих відносин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета роботи полягає в тому, щоб на основі порівняльного аналізу законодавства, робіт вітчизняних та зарубіжних вчених визначити особливості закриття кримінальної справи на стадії досудового слідства і на цій основі сформулювати пропозиції і рекомендації спрямовані на підвищення міжнародної правової діяльності. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішувались такі основні **завдання**: проаналізувати норми діючого законодавства та проектів міжнародних договорів України, що регулюють інститут міжнародного права і на основі загальних методологічних положень з'ясувати суть, зміст і значення міжнародного договору, а також стадії й модель дослідження міжнародного договору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під джерелами міжнародного приватного права в юридичній науці розуміють, зокрема, форми, в яких знаходиться вираження правова норма. Міжнародному приватному праву відомі декілька форм юридичного «офіційного буття, існування» норм міжнародного приватного права. Це: 1) внутрішнє законодавство; 2) міжнародні договори; 3) міжнародні й торговельні звичаї; 4) судова та арбітражна практика. Іноді джерелом міжнародного приватного права вважають доктрину, але у більшості правових систем вона не є джерелом міжнародного приватного, та зрештою, й усіх інших галузей права. Можна вказувати на її допоміжне значення в розвитку й удосконаленні права, в правозастосувальному процесі, особливо, коли мова йде про встановлення змісту норм іноземного права. Міжнародні договори можна класифікувати за різними критеріями, зокрема за:

предметом регулювання (зовнішньоекономічні, шлюбно-сімейні відносини, з авторського права тощо); видом норм, які містяться у них (колізійні, матеріально-правові, змішані); кількістю учасників (дво- та багатосторонні); суб'єктами, які створюють їх чи під егідою яких вони укладаються (держави, їх союзи, міжнародні організації). Більшість норм міжнародного договору застосовують до правовідносин унаслідок трансформації, як перетворення їх у норми внутрішньодержавного права – як то ратифікація, прийняття актів про застосування міжнародного договору, видання іншого національного нормативного акта. Значна їх частина стосується питань, що становлять предмет міжнародного приватного права. У цьому зв'язку актуальним є положення Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., яким вказано на застосування у нашій державі норм міжнародного права, що визнані нею (розділ IV). Це означає й застосування норм міжнародних угод. Міжнародні договори України можна класифікувати за різними критеріями, зокрема: 1) за кількістю учасників а) двосторонні (про правову допомогу, консульські конвенції, про торгово-економічне співробітництво, про міжнародні перевезення (транспорт), про захист інвестицій, про усунення подвійного оподаткування та ін.); б) багатосторонні (універсальні – відкриті для всіх держав); в) регіональні (відкриті для держав окремого регіону або економічної групи); 2) за суб'єктом їх укладення а) укладені УРСР як однією з республік СРСР; б) укладені СРСР і чинні для УРСР на основі правонаступництва; в) укладені Україною як самостійною державою; г) про використання території та природних ресурсів України; д) яким за згодою сторін надається міжнародний характер [7, с. 41]. Зовнішньоекономічний договір (контракт) – це матеріально оформлена угода двох чи більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їхніх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їхніх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»). Він укладається лише у письмовій формі суб'єктами, здатними до його укладення відповідно до законодавства України або місця укладення договору (контракту).

Загалом зовнішньоекономічні угоди укладаються відповідно до законодавства України та міжнародних угод, міжнародних звичаїв, рекомендацій міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі законодавством України [19]. Багатосторонньою угодою, що запропонована ООН і яка стосується питань, пов'язаних з оформленням шлюбу, є Конвенція про громадянство одруженої жінки від 20 лютого 1957 р. (набрала чинності для України 16 грудня 1958 р.) [8]. Гаазька Конвенція про укладення шлюбу та визнання дійсності шлюбів від 14 березня 1978 р. вказує, що формальні вимоги укладення шлюбу регулюються законодавством держави його укладення. Норми Конвенції регулюють визнання дійсності шлюбів, укладених у договірних державах. Гаазька Конвенція про право, застосовуване до режимів власності подружжя від 14 березня 1978 р. використовує колізійні прив'язки: 1) закон грома-

дянства; 2) звичайного місця проживання одного з подружжя. Щодо нерухомості – закон її місця знаходження. У другій половині ХХ ст. прийнято конвенції стосовно дітей, як Гаазька Конвенція про компетенцію і застосовуване право щодо захисту неповнолітніх 1961 р. та Конвенція про юрисдикцію, застосовуване право й визнання рішень про усиновлення від 15 листопада 1965 р. Серед міжнародних багатосторонніх конвенцій, які містять матеріально-правові чи колізійні норми, застосовувані у сфері спадкового права, є Конвенція про колізії законів, що стосуються форми заповідальних розпоряджень, вчинена в Гаазі 5 жовтня 1961 р. Її норми мають декілька колізійних прив'язок, застосовуваних до визначення дійсності заповідального розпорядження чи такого, що відміняє попереднє заповідальне розпорядження. Метою Гаазької конвенції 1973 р. є запровадження в державах уніфікованого документа, який дозволяє визначати коло осіб та їх повноваження стосовно управління майном (рухомим, нерухомим, майновими правами) померлого. Інша – Вашингтонська конвенція про єдиний закон стосовно форми міжнародного заповіту від 26 жовтня 1973 р. – зобов'язує договірні держави не пізніше шести місяців з моменту набрання нею чинності запровадити у своєму законодавстві правила складання міжнародного заповіту. В їх основі держави можуть використовувати текст єдиного закону стосовно форми міжнародного заповіту. Для всебічного розвитку співробітництва у сфері трудової діяльності [5] може здійснюватись трудова діяльність на території іноземної держави на підставі: а) трудового договору (контракту), укладеного між працедавцем і працівником на визначений термін; б) договору, укладеного між суб'єктами господарської діяльності обох держав, метою якого є виконання визначеного обсягу робіт або послуг на території держави працевлаштування. Постійне зрос-

тання обсягу небезпечних вантажів, що перевозяться різними видами транспорту, призвело до прийняття розробленої в рамках ООН Конвенції про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним та внутрішнім водним транспортом (Женева), відкрита для підписання з лютого 1990 р. Норми Женевської конвенції 1990 р. регулюють питання обов'язкового страхування чи надання фінансових гарантій для забезпечення відповідальності перевізника. Норми стосовно деліктних зобов'язань були передбачені тільки в останніх за часом підписання двосторонніх угодах про надання правової допомоги. Договірний досвід інших держав свідчить, що правила регламентації деліктних зобов'язань, зокрема колізійні, містяться не в усіх двосторонніх договорах, на відміну від вказівок щодо застосування законодавства стосовно нерухомого майна, особистих і майнових прав подружжя, батьків і дітей [4]. Україна є учасницею Міжнародної конвенції щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою 1969 р. у Брюсселі. Щодо мирного використання атомної енергії 28 червня 1992 р. було підписано Угоду про співробітництво у сфері ядерної безпеки та радіаційного захисту [16].

Виходячи з проведених досліджень, виявляємо модель дослідження міжнародного договору як джерела міжнародного права (рис. 1).

Висновки з даного дослідження. Під джерелами міжнародного приватного права в юридичній науці розуміють, форми, в яких знаходить вираження правова норма. Форми норм міжнародного приватного права: 1) внутрішнє законодавство; 2) міжнародні договори; 3) міжнародні й торговельні звичаї; 4) судова та арбітражна практика. Міжнародний договір України визначається як укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права,

Рис. 1. Модель дослідження міжнародного договору, як джерела міжнародного права

який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи кількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол чи щось інше).

Міжнародні договори класифікують за критеріями: предметом регулювання (зовнішньоекономічні, шлюбно-сімейні відносини, з авторського права тощо); видом норм, які містяться у них (колізійні, матеріально-правові, змішані); кількістю учасників (дво- та багатосторонні); суб'єктами, які створюють їх чи під егідою яких вони укладаються (держави, їх союзи, міжнародні організації; ступенем потреби їх опосередкованості в законодавстві держав (потребують трансформації в національне законодавство або ж «самовиконувани», тобто такі, що потребують тільки національної норми-відсилання). Більшість норм міжнародних договорів застосовують до правовідносин внаслідок трансформації, як перетворення їх на норми внутрішньодержавного права, де для України – це підписання, ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання до договору. Надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору може здійснюватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору відповідно до Закону «Про міжнародні договори України» в порядку та строки, передбачені договором або в інший узгоджений сторонами спосіб. Таким чином, міжнародний договір, підписаний і ратифікований Україною, може ще не мати чинності. В міжнародному приватному праві часто є важливим не тільки факт участі України у міжнародному договорі, але й факт набрання ним чинності для іншої держави (наприклад, держави, до якої належить іноземний учасник відносин). Зовнішньоекономічний договір (контракт) – це матері-

ально оформлена угода двох чи більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їхніх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їхніх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності. Він укладається лише у письмовій формі суб'єктами, здатними до його укладення відповідно до законодавства України або місця укладення договору (контракту). Загалом зовнішньоекономічні угоди укладаються відповідно до законодавства України та міжнародних угод, міжнародних звичаїв, рекомендацій міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі законодавством України. Тож, при використанні міжнародного договору слід визначитися, чи можна застосовувати цей договір до відносин, які належить врегулювати? Тобто, чи є Україна учасницею цього договору; чи є він чинним щодо конкретних учасників даних відносин? Слід мати на увазі, що навіть міжнародний договір, в якому Україна не бере участі, може інколи застосовуватися українським судом для врегулювання відносин (як частина національного права іноземної держави-учасника договору), якщо до цього права відсилає вітчизняна колізійна норма або воно було обране учасниками. Більшість норм міжнародних договорів застосовують до правовідносин внаслідок трансформації, як перетворення на норми внутрішньодержавного права. Способи здійснення трансформації передбачаються національним законодавством держав, як підписання, ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання до договору. Надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору може здійснюватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони. При застосуванні міжнародних договорів слід враховувати застереження, зроблені державами-учасниками, що можуть суттєво змінювати зміст договору.

Список літератури:

1. Богуславський М. М. Международное частное право. – М.: Юристъ, 1998. – С. 316-327.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // Відомості Верховної Ради України РСР. – 1986. – № 17. – Ст. 343.
3. Віденська конвенція про правонаступництво держав стосовно договорів від 23 серпня 1978 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 41. – Ст. 601.
4. Гринько І. С. Внешнеторговые сделки. – Суми: Орион, 1994. – С. 61-72.
5. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
6. Закон України від 29 червня 2004 року «Про міжнародні договори України» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
7. Закон України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992.- № 10 – Ст. 137.
8. Закону України «Про міжнародні договори України» від 22 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 45.
9. Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.
10. Звеков В. П. Международное частное право. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – С. 393-395.
11. Зыкин И. С. Договор во внешнеэкономической деятельности. – М.: Междунар. отношения, 1990. – С. 271-273.
12. Кабатова Е. В. Деликты в международном частном праве // Государство и право. – 1992. – № 9. – С. 100-107.
13. Кибенко Е. Р. Международное частное право. – Х.: Еспада, 2003. – С. 44-46.
14. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. – К.: Україна, 2000. – С. 271-280.
15. Лунц А. А. Курс міжнародного приватного права: В 3-х т. – М.: Спарк, 2002. – С. 166-167.
16. Международное частное право / Под ред. Г. К. Дмитриевой (Авт. гл. Н. Г. Скачков). – М.: Проспект, 2000. – С. 487-513.
17. Международное частное право: Учебник / Л. П. Ануфриева, К. А. Бекашев, Г. К. Дмитриева и др.; Отв. ред. Г. К. Дмитриева. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. – С. 62-66.
18. Міжнародне приватне право / За загальною редакцією професора В. М. Гайворонського, професора В. П. Душмана. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 33-35.

19. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право. – К.: Либідь, 1995. – С. 106-114.
20. Фединяк Г. С., Фединяк Л. С. Міжнародне приватне право. – К.: Атака, 2005. – С. 23-30.

Гончаров А.В.

Академия адвокатуры Украины

АНАЛИЗ ИССЛЕДОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ДОГОВОРА КАК ИСТОЧНИКА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы особенностей исследования международного договора как источника международного права. Предложена модель исследования международного договора как источника международного права. Разработана схема исследования международного договора как источника международного права. Определены особенности исследования международного договора как источника международного права.

Ключевые слова: международное право, международный договор, деликт, норма, акт.

Goncharov A.V.

Academy of Advocacy of Ukraine

ANALYSIS RESEARCH INTERNATIONAL AGREEMENT AS A SOURCE OF INTERNATIONAL LAW

Summary

The article deals with the issue features research international agreement as sources of international law. A study of the content and structure of the international treaty as a source of international law. The scheme research international agreement, as a source of international law. The features of the international agreement research as a source of international law.

Keywords: international law, international treaties, tort, rule act.